

Magdalena Zwolińska-Ligaj

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

WSPÓLPRACA PRZEDSIĘBIORSTW Z PODMIOTAMI OTOCZENIA W ZAKRESIE OCHRONY ŚRODOWISKA JAKO CZYNNIK ZRÓWNOWA- ŻONEGO ROZWOJU OBSZARÓW PRZYRODNICZO CENNYCH¹

*COOPERATION OF ENTERPRISES WITH THE ENTITIES IN THE AREA
WITHIN PRO-ENVIRONMENTAL INITIATIVES AS A FACTOR OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT OF VALUABLE NATURAL AREAS*

Słowa kluczowe: ochrona środowiska, obszary przyrodniczo cenne, województwo lubelskie

Key words: environmental protection, natural valuable areas, Lublin province

Abstrakt. Celem opracowania była charakterystyka zaangażowania we współpracę z podmiotami otoczenia w obszarze inicjatyw prośrodowiskowych deklarowanego przez przedsiębiorców z obszarów przyrodniczo cennych województwa lubelskiego oraz prezentacja ocen formułowanych przez przedsiębiorców dotyczących aktywności władz samorządowych w tym zakresie. Wyniki badań wykazały niewielką aktywność samych przedsiębiorców oraz ponadprzeciętne oceny aktywności władz samorządowych w badanym obszarze. Ponadto cennosc środowiska przyrodniczego nie wiązała się ze zwiększoną aktywnością przedsiębiorstw w obszarze współpracy z podmiotami otoczenia oraz dostrzeganiem przez przedsiębiorców zwiększonej aktywności władz samorządowych w podejmowaniu inicjatyw prośrodowiskowych.

Wstęp

W rozwoju lokalnym obecnie mocno akcentuje się: endogeniczny charakter procesów rozwojowych, potrzebę tworzenia powiązań lokalnych gospodarek z gospodarką globalną, wkład lokalnych polityk rozwojowych w realizację idei zrównoważonego i trwałego rozwoju, integrację różnych aktorów, instrumentów i funduszy w realizowaniu lokalnych programów rozwojowych, wykorzystywanie podejścia opartego na partnerstwie, kooperacji i partycypacji w tworzeniu programów lokalnych, decentralizację, dekoncentrację i odpowiedzialność administracji publicznej [*Best Practices...* 2012]. Nowe ujęcia rozwoju lokalnego, w porównaniu do tradycyjnych, inaczej postrzegają jego główne komponenty akcentując jakość środowiska naturalnego, rolę klastrów konkurencyjnych sektorów włączonych w regionalne sieci innowacji oraz potrzebę kreowania innowacyjności. Podstawą zasobów lokalnych stają się współpracujące partnerstwa tworzące podstawy konkurencyjnych branż gospodarki [Blakely, Green Leigh 2010].

Rozwój lokalny rozumiany jest jako działania podejmowane z woli lokalnych samorządów, podmiotów gospodarczych, stowarzyszeń i innych jednostek regionalnych na podstawie refleksji dotyczącej specyfiki terytorialnej [Potoczek 2003]. Istotnym obszarem tej specyfiki jest środowisko przyrodnicze. Uwarunkowania przyrodnicze występujące na danym terenie stają się bowiem stopniowo, obok uwarunkowań ekonomicznych i społecznych, coraz ważniejszym czynnikiem decydującym o możliwościach rozwojowych poszczególnych regionów, stanowiąc w dużej mierze podstawę lub barierę rozwoju społeczno-gospodarczego [Bołtromiuk 2003].

Współcześnie powszechnie akceptowaną koncepcją rozwoju jest zrównoważony rozwój. Rozwój ten określić można jako taki sposób prowadzenia działalności gospodarczej, kształtowania i wykorzystania potencjału środowiska oraz taką organizację życia społecznego, które zapewnią: dynamiczny

¹ Opracowanie przygotowano w ramach projektu badawczego nr 2011/01/D/HS4/ 03927 pt. *Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego* finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki.

rozwój jakościowo nowych procesów produkcyjnych, systemów zarządzania, trwałość użytkowania zasobów, sił, walorów i procesów przyrodniczych oraz poprawę w pierwszym okresie, a następnie zachowanie wysokiej jakości życia ludzi – osób, rodzin i społeczności [Poskrobko, Poskrobko 2012].

Zrównoważony rozwój, w szczególności w przypadku obszarów wiejskich, może być postrzegany jako ważna ścieżka rozwoju i innowacyjności w sytuacji gdy charakteryzuje się podejściem strategicznym, pluralizmem partycypujących aktorów oraz koncentruje się na kształtowaniu wiedzy, relacji i dynamizmu [Bruckmeier, Tovey 2009]. Zasady rozwoju zrównoważonego znajdują wyrazne uzasadnienie zwłaszcza w koncepcjach rozwoju terenów wiejskich, które usytuowane są w rejonach o dużych walorach przyrodniczych [Kutkowska 2007]. Na tych obszarach szczególnego znaczenia nabiera troska o zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi, obejmujące ich użytkowanie, ochronę oraz kształtowanie. Gospodarowanie to może stanowić platformę współpracy i integracji lokalnych podmiotów, a jej rozwijanie wpływać na pomyślny przebieg procesów rozwojowych.

Celem opracowania była charakterystyka zaangażowania we współpracę z podmiotami otoczenia w obszarze inicjatyw prośrodowiskowych deklarowanego przez przedsiębiorców z obszarów przyrodniczo cennych województwa lubelskiego oraz prezentacja ocen formułowanych przez przedsiębiorców dotyczących aktywności władz samorządowych w tym zakresie.

Poddano charakterystyce porównawczej opinii przedsiębiorców dotyczące aktywności podmiotów zlokalizowanych na obszarach przyrodniczo cennych i pozbawionych cech cenności środowiska przyrodniczego. Sformułowano hipotezę, że aktywność przedsiębiorców na obszarach przyrodniczo cennych jest wyższa w porównaniu z aktywnością podmiotów funkcjonujących na pozostałych obszarach i wiąże się z jej większym wsparciem ze strony lokalnych władz samorządowych.

Materiał i metodyka badań

Teren badania stanowiło 40 gmin² w województwie lubelskim, w tym 30 o najwyższej cenności ekologicznej i 10 pozbawionych cechy cenności ekologicznej, wyznaczonych na podstawie wskaźnika opracowanego przez Guzal-Dec [2013] w ramach badania cenności ekologicznej gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa lubelskiego. Cenność ekologiczną w badaniu uzależniono od: mocy ekologicznej, rodzaju formy użytkowania, zanieczyszczenia środowiska i stopnia zdegradowania poszczególnych elementów środowiska oraz stopnia zachowania naturalnych elementów środowiska. W każdej z gmin na podstawie rejestru REGON wytypowano do badań 5 przedsiębiorstw zlokalizowanych na obszarach wiejskich. Dobór przedsiębiorstw do badań uwzględniał strukturę branżową podmiotów gospodarczych w gminie oraz polegał na wytypowaniu podmiotów o największym poziomie zatrudnienia. W badaniach zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Wywiady z właścicielami (lub menedżerami) przedsiębiorstw zrealizowano od listopada do grudnia 2013 roku.

Materiał badawczy stanowiło 200 kwestionariuszy wywiadu. Wyniki badań przedstawiono w formie opisowej oraz graficznej w postaci wykresów. W analizie statystycznej wykorzystano wybrane elementy statystyki opisowej, test niezależności χ^2 oraz test t-studenta dla dwóch średnich.

Wyniki badań

Próba badawcza charakteryzowała się dominującym udziałem mikroprzedsiębiorstw (77,0%) oraz podmiotów sektora usług (57,4%). Pozostałymi reprezentowanymi w próbie branżami były: przemysł i budownictwo (29,3%) oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (13,3%). Badane przedsiębiorstwa obsługiwały głównie ponadlokalne rynki (62,6%), a w przypadku niemal połowy podmiotów (49,0%) potwierdzono, że przedsiębiorstwo w ciągu ostatnich trzech lat rozwinęło działalność.

Aktywność badanych przedsiębiorstw w zakresie współpracy z podmiotami otoczenia w

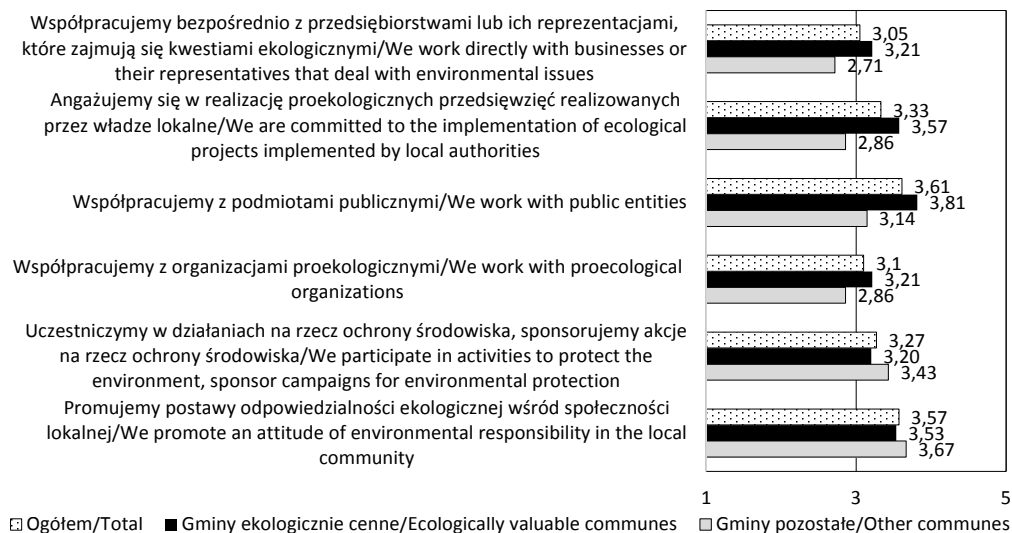
² Gminy ekologicznie cenne: Janów Podlaski, Konstantynów, Józefów, Łukowa, Obsza, Dzwola, Janów Lubelski, Modliborzyce, Janowiec, Kazimierz Dolny, Wąwolnica, Kraśniczyn, Wilków, Dębowa Kłoda, Sosnowica, Stężyca, Lubyca Królewska, Susiec, Tarnawatka, Tomaszów Lubelski, Rossosz, Sławatycze, Urszulín, Włodawa, Adamów (zamojski), Krasnobród, Łabunie, Skierbieszów, Stary Zamość, Zwierzyniec, gminy pozostałe: Biała Podlaska, Radzyń Podlaski, Komarówka Podlaska, Tyszowce, Wołyń, Turobin, Kamionka, Niemce, Ryki, Fajslawice.

obszarze ochrony środowiska należy określić jako niewielką. Na obszarach przyrodniczo cennych jedynie 14,5% podmiotów zadeklarowało podejmowanie tego typu inicjatyw (natomiast na pozostałych obszarach – 12,2%). Nie ujawniono ponadto istnienia zależności między lokalizacją przedsiębiorstwa i aktywnością w zakresie podejmowania współpracy z innymi podmiotami w dziedzinie ochrony środowiska ($\chi^2 = 0,153, p = 0,696$).

Grupę przedsiębiorstw z obszarów przyrodniczo cennych, których przedstawiciele zadeklarowali aktywność w podejmowaniu współpracy w badanym obszarze charakteryzował znaczny udział podmiotów opierających działalność na wykorzystaniu zasobów środowiska przyrodniczego (66,7%) i reprezentujących takie branże, jak przetwórstwo przemysłowe (38,1%) oraz rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo (23,8%). W przypadku zdecydowanej większości tych przedsiębiorstw (71,4%) zadeklarowano podejmowanie działań w stosunku do procesów wpływających na stan środowiska naturalnego w celu minimalizacji ich niekorzystnego wpływu na środowisko. Były to podmioty o większej skali zatrudnienia (średnio 22 osoby, odchylenie standardowe – 28,3 w porównaniu do średniej 11,2 osób, odchylenie standardowe 30,7 w pozostałej grupie) i ponadlokalnym zasięgu działalności (71,4% podmiotów).

W nielicznej grupie przedsiębiorców, którzy zadeklarowali rozwijanie współpracy z podmiotami otoczenia w przypadku większości badanych jej obszarów deklarowano ponadprzeciętne zaangażowanie. Największa aktywność dotyczyła współpracy z podmiotami sektora publicznego oraz społecznego. Zgodnie z deklaracjami, badani podejmowali współpracę z podmiotami publicznymi, w tym angażowali się w realizację proekologicznych przedsięwzięć inicjowanych przez władze lokalne, a także promowali postawy odpowiedzialności ekologicznej wśród społeczności lokalnej oraz partycypowali w inicjatywach społecznych w formie sponsoringu.

Badani przedsiębiorcy w większości obszarów współpracy prezentowali ponadprzeciętną aktywność, przy czym nie ujawniono istotnych statystycznie różnic ocen skali aktywności w zależności od lokalizacji przedsiębiorstw (rys. 1). Polityka rozwoju kreowana przez władze sa-

Rysunek 1. Samoocena aktywności przedsiębiorstw w obszarze inicjatyw prośrodowiskowych podejmowanych we współpracy wybranymi podmiotami otoczenia (sumaryczna ocena dokonana w skali 1 – 5, gdzie 1 oznacza zdecydowany brak działań, a 5 – zdecydowaną aktywność) według lokalizacji przedsiębiorstw

Figure 1. Self-assessment of activity of enterprises in the area of pro-environmental initiatives undertaken in cooperation with selected entities in the area (total evaluation on a scale of 1 – 5, where 1 is a definite lack of action and 5 is firm activity) by business locations

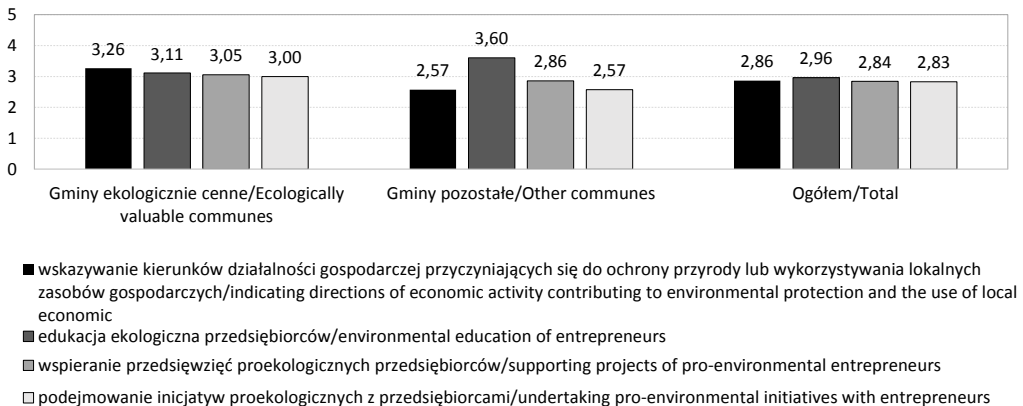
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań
Source: own development based on research results

morządowe na obszarach wiejskich, w tym przyrodniczo cennych, powinna uwzględniać w sposób szczególny potrzebę kreowania inicjatyw na rzecz zachowania lub/i poprawy stanu oraz racjonalnego wykorzystywania lokalnych zasobów naturalnych. W zakresie takiej aktywności istotne jest nie tylko podejmowanie działań proekologicznych o charakterze inwestycyjnym. Ważne są także inicjatywy upowszechniające wiedzę o kierunkach działalności gospodarczej, które przyczyniają się do ochrony i/lub zrównoważonego wykorzystania lokalnych zasobów naturalnych oraz te ukierunkowane na zwiększenie świadomości ekologicznej.

Należy uznać, że aktywność władz samorządowych w badanych obszarach inicjatyw prośrodowiskowych oceniono przez wszystkie podmioty uczestniczące w badaniu ponadprzeciętnie. Przeprowadzone analizy nie ujawniły jednak istotnych statystycznie różnic ocen aktywności władz lokalnych dokonanych przez badanych przedsiębiorców w zależności od lokalizacji podmiotu. Nie ujawniono także istnienia zależności pomiędzy oceną aktywności władz w badanych obszarach i deklarowaną aktywnością przedsiębiorstw w obszarze współpracy z podmiotami otoczenia (rys. 2).

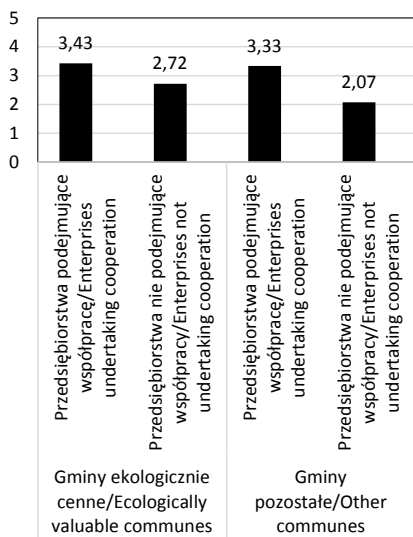
Natomiast w gminach przyrodniczo cennych ujawniono statystycznie istotną zależność między deklaracją współpracy i wyższą oceną aktywności władz samorządowych w zakresie wskazywania kierunków działalności gospodarczej przyczyniających się do ochrony przyrody lub wykorzystywania lokalnych zasobów gospodarczych ($t = 2,203$, $p = 0,029$). W gminach pozbawionych cech cenneści środowiska przyrodniczego nie ujawniono zależności między oceną aktywności samorządów lokalnych w badanych obszarach i podejmowaniem przez przedsiębiorców współpracy w ramach inicjatyw prośrodowiskowych.

Przedsiębiorcy, którzy deklarowali podejmowanie współpracy w ramach inicjatyw prośrodowiskowych oceniali, że lokalne środowisko przyrodnicze w większym stopniu wpływa na działalność przedsiębiorstwa i że jest to w większym stopniu wpływ pozytywny w porównaniu do ocen formułowanych przez przedsiębiorców niepodejmujących takiej współpracy (rys. 3 i 4). Obserwowane zależności dotyczyły zarówno obszarów przyrodniczo cennych, jak i pozostałych i charakteryzowała je statystyczna istotność (w gminach ekologicznie cennych – w przypadku ocen siły wpływu: $t = 2,583$, $p = 0,014$, kierunku wpływu: $t = 2,057$, $p = 0,049$, natomiast w gminach pozostałych – w przypadku ocen siły wpływu: $t = 1,987$, $p = 0,53$, kierunku wpływu: $t = 3,049$, $p = 0,004$).

Rysunek 2. Ocena skali aktywności lokalnych władz samorządowych w obszarze wybranych inicjatyw prośrodowiskowych podejmowanych we współpracy z podmiotami gospodarczymi dokonana przez przedsiębiorców deklarujących współpracę z podmiotami lokalnymi w obszarze ochrony środowiska i lokalizacji (sumaryczna ocena dokonana w skali 0-5, gdzie 0 oznacza brak aktywności, a 5 – bardzo wysoką aktywność)
Figure 2. Assessment of the level of activity of local government in the area of selected pro-environmental initiatives undertaken in cooperation with entities, as seen by entrepreneurs declaring cooperation with local entities in the field of environmental protection and locations (total evaluation on the scale of 0-5, where 0 means no activity, and 5 – a very high activity)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań
Source: own development based on research results

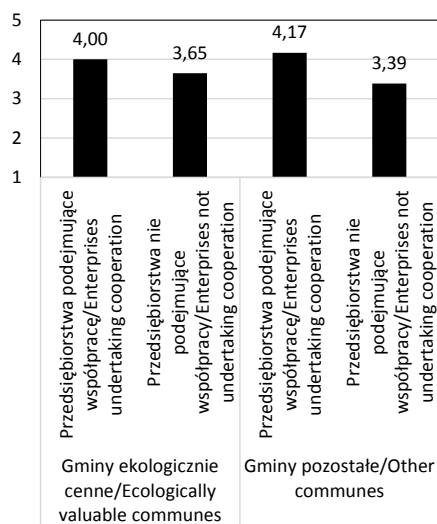

Rysunek 3. Ocena siły wpływu lokalnego środowiska przyrodniczego na działalność przedsiębiorstwa według deklaracji podejmowania przez przedsiębiorców współpracy z podmiotami lokalnymi w obszarze ochrony środowiska i lokalizacji (sumaryczna ocena siły wpływu dokonana w skali 0-5, gdzie 0 oznacza brak wpływu, a 5 – bardzo duży wpływ)

Figure 3. Assessment of the strength of the local environmental impact on enterprises' operations according to the declaration of taking up cooperation with local entities in the field of environmental protection by entrepreneurs and by location (total strength of the impact on a scale 0-5, where 0 is no impact, and 5 – very big impact)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Source: own development based on research results

Rysunek 4. Ocena kierunku wpływu lokalnego środowiska przyrodniczego na działalność przedsiębiorstwa według deklaracji podejmowania przez przedsiębiorców współpracy z podmiotami lokalnymi w obszarze ochrony środowiska i lokalizacji (sumaryczna ocena kierunku wpływu dokonana w skali 1-5, gdzie 1 oznacza zdecydowanie negatywny wpływ a 5 – zdecydowanie pozytywny)

Figure 4. Assessment of the impact of the local environment on business activity according to the declaration of taking up cooperation with local entities in the field of environmental protection by entrepreneurs and by location (total assessment of the impact on a scale of 1-5, where 1 is strongly negative impact and 5 – strongly positive)

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań

Source: own development based on research results

Podsumowanie

1. Aktywność badanych przedsiębiorców w obszarze inicjatyw prośrodowiskowych podejmowanych we współpracy z różnymi podmiotami otoczenia należy uznać za niską. Współpraca podejmowana była przede wszystkim z podmiotami sektora publicznego oraz społecznego. Badani przedsiębiorcy postrzegali aktywność władz samorządowych na ponadprzeciętnym poziomie.
2. Cennosć środowiska przyrodniczego nie wiązała się ze zwiększoną aktywnością przedsiębiorstw w obszarze współpracy z podmiotami otoczenia oraz dostrzeganiem przez przedsiębiorców zwiększonej aktywności władz samorządowych w podejmowaniu inicjatyw prośrodowiskowych. Wydaje się, że specyfika uwarunkowań przyrodniczych obszarów przyrodniczo cennych powinna w większym stopniu skłaniać lokalne władze do kreowania lokalnych inicjatyw w zakresie współpracy w obszarze gospodarowania zasobami naturalnymi.

3. Lokalna współpraca w obszarze gospodarowania zasobami naturalnymi na badanym obszarze tworzy potencjalne, niedostatecznie jeszcze wykorzystywane możliwości ukierunkowywania lokalnych procesów rozwojowych w stronę rozwoju zrównoważonego. W ramach jej rozwoju rozważać można takie działania, jak tworzenie sieci współpracy skoncentrowanej wokół ekologicznych kierunków rozwoju gospodarki takich, jak np. rolnictwo ekologiczne i zrównoważona turystyka. Sieci te przyjmować mogą formę klastrów i przyczyniać się do innowacyjnego wykorzystania zasobów lokalnych.
4. Na obszarach przyrodniczo cennych ujawniono istnienie związku pomiędzy podejmowaniem przez przedsiębiorców współpracy i dostrzeganiem przez tą grupę zwiększonego zaangażowania władz lokalnych w obszarze inicjatyw przyczyniających się do ochrony przyrody lub wykorzystania lokalnych zasobów środowiska. Zależność ta może wskazywać na formowanie się podstaw aktywności lokalnej na obszarach przyrodniczo cennych regionu skoncentrowanej wokół kwestii troski o stan lokalnego środowiska przyrodniczego oraz zrównoważonego wykorzystania jego zasobów. Podstawę lokalnych partnerstw w grupie przedsiębiorców stanowić mogą w pierwszych etapach ich rozwoju te podmioty, których działalność wiąże się z wykorzystywaniem lokalnych zasobów i walorów środowiska przyrodniczego.

Literatura

- Best Practices in Local Development*. 2012: Organisation for Economic Cooperation and Development, OECD Publishing, Paris, 24-29.
- Blakely E.J., Green Leigh N. 2010: *Planning local economic development. Theory and practice*, Sage, Los Angeles, 94.
- Bołtromiak A. 2003: *Ekonomiczne aspekty funkcjonowania obszarów chronionych*, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, 62.
- Bruckmeier K., Tovey H. 2009: *Conclusion. Beyond the policy process: conditions for rural sustainable development in European countries*, [w:] K. Bruckmeier, H. Tovey (red.), *Rural Sustainable development in the knowledge society. Perspectives on rural policy and planning*, Farnham, Surrey, England, Burlington, V t, Ashgate, 267.
- Guzal-Dec D. 2013: *Operacjonalizacja modelu Presja-Stan-Reakcja w badaniu cenności ekologicznej gmin wiejskich na przykładzie województwa lubelskiego*, Rocznik Ochrony Środowiska/Annual Set the Environment Protection, t. 15, nr 3, 2925-2941.
- Kutkowska B. 2007: *Możliwości rozwoju obszarów wiejskich o dużych walorach przyrodniczych na Dolnym Śląsku*, [w:] K. Michałowski (red.), *Ekologiczne aspekty zrównoważonego rozwoju regionalnego i lokalnego*, Wyd. WSE w Białymstoku, Białystok, 117.
- Poskrobko B., Poskrobko T. 2012: *Zarządzanie środowiskiem w Polsce*, PWE, Warszawa, 17.
- Potoczek A. 2003: *Polityka regionalna i gospodarka przestrzenna*, Agencja TNOIK, Centrum Kształcenia i Doskonalenia Kujawscy, Toruń, 149.

Summary

The aim of the study is to characterize engagement in cooperation with the entities in the area within pro-environmental initiatives, as declared by entrepreneurs from valuable natural areas of the Lublin province, and to present assessments of the activity of local authorities in this regard, as formulated by the entrepreneurs. The results showed little activity of the entrepreneurs themselves and above-average activity assessments for local authorities in the study area. What is more, natural environment preciousness was not associated with increased activity of enterprises in the area of cooperation with entities of the area and the increased activity, as perceived by the entrepreneurs, of local authorities in taking up pro-environmental initiatives. The study was developed within the framework of the research project No. 2011/01/D/HS4/03927 entitled "Environmental Conditions and Factors of Economic Functions Development in Valuable Natural Areas of the Lublin Province" funded by the National Science Centre.

Adres do korespondencji
dr inż. Magdalena Zwolińska-Ligaj
Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
ul. Sidorska 95/97, 21-500 Biała Podlaska
tel. 606 374 521, e-mail: m.zwolińska-ligaj@dydaktyka.pswbp.pl